

УДК 342.721

МАРУЩАК А.І., доктор юридичних наук, професор
ПАНЧЕНКО В.М., кандидат технічних наук

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ

Анотація. Проаналізовано нормативні гарантії, які надаються найбільш популярними соціальними мережами щодо захисту персональних даних; досліджено зарубіжний досвід правового захисту персональних даних у соціальних мережах; визначено правові підстави захисту персональних даних українських користувачів соціальних мереж.

Ключові слова: захист персональних даних, соціальні мережі, нормативне регулювання.

Аннотация. Проанализированы нормативные гарантии защиты персональных данных, задекларированы наиболее популярными социальными сетями; исследован зарубежный опыт правовой защиты персональных данных в социальных сетях; определены правовые основания защиты персональных данных украинских пользователей социальных сетей.

Ключевые слова: защита персональных данных, социальные сети, нормативное регулирование.

Summary. The personal data protection regulatory assurances, declared by the most popular social networks, are analyzed; foreign experience of legal personal data protection in social networks is explored; the legal basis of Ukrainian users personal data protection in social networks are defined.

Keywords: personal data protection, social networks, normative regulation.

Постановка проблеми. Поява в Інтернеті соціально орієнтованих інформаційно-комунікаційних сервісів (соціальних мереж, мікроблогів, блогів, відеохостингів тощо) обумовила формування низки суперечностей, пов'язаних з правовим регулюванням інформаційних суспільних відносин. Серед таких суперечностей – питання правового захисту персональних даних у транскордонних соціальних інформаційно-комунікаційних сервісах.

Так, соціальні сервіси передбачають розміщення в Інтернеті відомостей, які так чи інакше (через реєстраційні дані, особливості поведінки у віртуальному просторі) дозволяють ідентифікувати особу користувача. Зокрема, більшість соціальних мереж передбачає розміщення на персональній сторінці прізвища та ім'я, дати народження, статі, місця народження (проживання), місця навчання/роботи, посади, інформації про сімейне становище, відомостей про батьків, братів/сестер, дітей тощо. Навіть якщо ці дані будуть знеособлені, тобто користувач не буде вказувати своє справжнє ім'я, зазначені відомості надають можливість однозначно його ідентифікувати. Отже, відповідно до Закону України “Про захист персональних даних” вони охоплюються поняттям персональних даних [1, ст. 2].

Водночас, власники інформаційних ресурсів, які містять персональні дані такого типу, можуть не бути резидентами України, а відтак і суб'єктами, на яких поширюється дія зазначеного вітчизняного Закону. При цьому на них можуть поширюватися норми права держав, резидентами яких вони є.

Особливої актуальності набуває ця проблема з огляду на тенденцію до інтеграції соціальних сервісів. Так, на сьогодні Google забезпечує об'єднання даних про користувачів різних своїх сервісів: соціальної мережі Google+, відеохостингу YouTube, фотосервісу Picasa, сервісу читання RSS-каналів Google Reader, сервісу оповіщення

Google Alerts тощо [2]. Завдяки цьому, особу користувача можна буде ідентифікувати за його інтересами, смаками, які відображаються у способах використання різних сервісів. Водночас, питання організації захисту персональних даних в інтегрованому середовищі соціальних сервісів залишається відкритим.

Перші наукові дослідження проблем правового захисту персональних даних в Україні та за кордоном знайшли відображення у працях О.О. Баранова, Ю.К. Базанова та В.М. Брижка [3 – 9]. Цим питанням також займалися О.А. Дмитренко, А.М. Чорнобай, Р.А. Калюжний, М.Я. Швець. Аналіз міжнародних норм, спрямованих на захист інформації персонального характеру проводився А.В. Пазюком [10]. Вивченню шляхів гармонізації вітчизняного законодавства з питань захисту персональних даних у зв'язку із набуттям чинності законами України “Про захист персональних даних” та “Про доступ до публічної інформації” присвячені роботи І.П. Касперського [11], а також окремі роботи авторів [12, 13]. Низка наукових публікацій висвітлює проблеми правового захисту персональних даних у соціальних мережах [14 – 17]. Водночас, наукового осмислення потребують шляхи їх вирішення.

Метою статті є визначення напрямів правового захисту персональних даних у соціальних мережах.

Виклад основних положень. Насамперед, зауважимо, що найбільш зацікавленими в захисті персональних даних у соціальних мережах є їх користувачі, а також власники ресурсу. Перші бажають зберегти у таємниці приватне життя, останні – отримати якомога більше користувачів. Чим надійніше соціальна мережа забезпечує конфіденційність, тим впевненіше відчують себе його користувачі, відтак Інтернет-сервіс стає більш привабливим для використання і, відповідно, прибутковим. Розглянемо, які гарантії захисту персональних даних надають найбільш популярні в Україні соціальні мережі – “Вконтакте”, “Однокласники”, “Facebook”.

Аналіз “Правил користування сайтом ВКонтакте.ру” [18] (далі – Правила) свідчить, що всі обов'язки щодо захисту персональних даних у цій соціальній мережі покладені на самих користувачів. Ці обов'язки полягають у розміщенні на сайті достовірних даних про себе, забороні повідомлення пароля доступу до особистого акаунту, зберіганні резервних копій розміщених даних (п.5.1, п.п. 5.3.2, 5.3.5, 5.3.9-5.3.11 Правил). Користувачі несуть відповідальність за власні дії у зв'язку зі створенням і розміщенням інформації на власній персональній сторінці на сайті, а також у зв'язку з розміщенням інформації на персональних сторінках інших користувачів і в інших розділах сайту відповідно до чинного законодавства Російської Федерації (п. 7.1. Правил). Водночас, Адміністрація сайту не несе відповідальності ні за втрату розміщених користувачем даних, ні за збитки або іншу шкоду, завдані користувачу в результаті використання його персональних даних третіми особами (п. 7.11. Правил).

Аналогічну ситуацію спостерігаємо в соціальній мережі “Однокласники” з тією різницею, що в Регламенті цього сервісу [19] є пряма вказівка на загальнодоступність персональних даних користувача (п. 3.4 Регламенту), а також зазначено мету обробки персональних даних, зокрема: надання користувачеві послуг таргетованої (цільової – прим. авт.) реклами, проведення статистичних досліджень (п. 3.5 Регламенту). Також обумовлено перелік дій, які адміністрація сайту може здійснювати з персональними даними користувача: збирання, систематизацію, накопичення, зберігання, передавання третім особам (зокрема, знеособлених статистичних даних), знищення тощо (п. 3.7 Регламенту). Обов'язки щодо захисту персональних даних та відповідальність за їх неправомірне використання так само покладено на користувачів (п. 3.17, 5.2.2, 6.10, 6.17, 7.2 Регламенту).

Таким чином, погоджуючись використовувати сервіси “ВКонтакте” та “Однокласники”, користувач автоматично покладає на себе обов’язки щодо захисту власних персональних даних. Обидва нормативні документи спираються на чинне законодавство Російської Федерації.

“Facebook” більше опікується питанням захисту персональних даних, оскільки, окрім загальних правил користування сайтом, які, зокрема, містять норми з питань забезпечення конфіденційності, у цій соціальній мережі розроблена і застосовується Політика використання даних (Data Use Policy [20]). У ній передбачено: детальний перелік типів інформації, яка накопичується у цьому соціальному сервісі, порядок її використання; правила управління налаштуваннями рівня приватності користувача; порядок взаємодії з іншими веб-ресурсами, комунікаційними сервісами, рекламодавцями; принципи убезпечення неповнолітніх від шкідливого контенту.

Водночас, зауважимо, що Політика використання даних “Facebook” на сьогодні представлена лише в англomовному варіанті. Крім того, ця соціальна мережа також не надає однозначних гарантій захисту персональних даних, про що свідчить низка позовів до “Facebook”, пов’язаних із порушенням таємниці приватного життя [21 – 24]. Зокрема, один із користувачів цієї соціальної мережі, студент із Австрії Макс Шремс, звернувся з офіційним зверненням до “Facebook” з проханням надати всі відомості щодо свого акаунту і виявив серед них дані трирічної давнини, які були видалені ним на персональній сторінці [25].

Отже, практика діяльності соціальних мереж “ВКонтакте”, “Однокласники”, “Facebook” свідчить про відсутність належного правового захисту персональних даних у соціальних мережах незалежно від громадянства їх користувачів.

Узагальнення зарубіжного досвіду захисту персональних даних користувачів соціальних мереж надає підстави визначити два основні напрями вирішення цієї проблеми:

- 1) шляхом саморегуляції;
- 2) вплив через державні органи влади.

Перший варіант характерний для США, які, залишаючись фактично єдиним розпорядником засобів управління Інтернетом, наполягають на самоорганізаційних засадах урегулювання суспільних відносин у глобальній мережі. Основний принцип цього підходу можна висловити таким чином: користувачі, які дуже стурбовані питаннями захисту власних персональних даних, не будуть користуватись інформаційними сервісами, яким вони не довіряють. Натомість, Інтернет-сервіси, які зацікавлені у зростанні кількості користувачів, будуть створювати всі умови для забезпечення конфіденційності персональних даних. У разі, якщо суб’єкти відносин не можуть самостійно їх урегулювати, до вирішення суперечок долучається Федеральна торгова комісія США [26]. Зокрема, відповідно до зазначеного принципу американськими компаніями Garmin та Microsoft розроблені декларації про конфіденційність [27, 28], в яких зазначається обов’язковість отримання згоди користувача на обробку інформації з його персональної сторінки. На Рис. 1 наведено приклад реалізації на практиці такої вимоги Інтернет-сервісом SlideShare, який надає послуги опублікування презентацій.

Другий варіант характеризує практику, що склалася у країнах Європи. Механізм взаємодії державних органів та транскордонного сервісу, на перший погляд, є неочевидним, водночас, цілком реальним. Так, найбільш популярні соціальні мережі апріорі є комерційними організаціями, а отже, мають статус юридичної особи. Відповідно, державні органи на підставі міждержавних нормативних актів можуть взаємодіяти з юридичними особами, зареєстрованими в інших країнах.

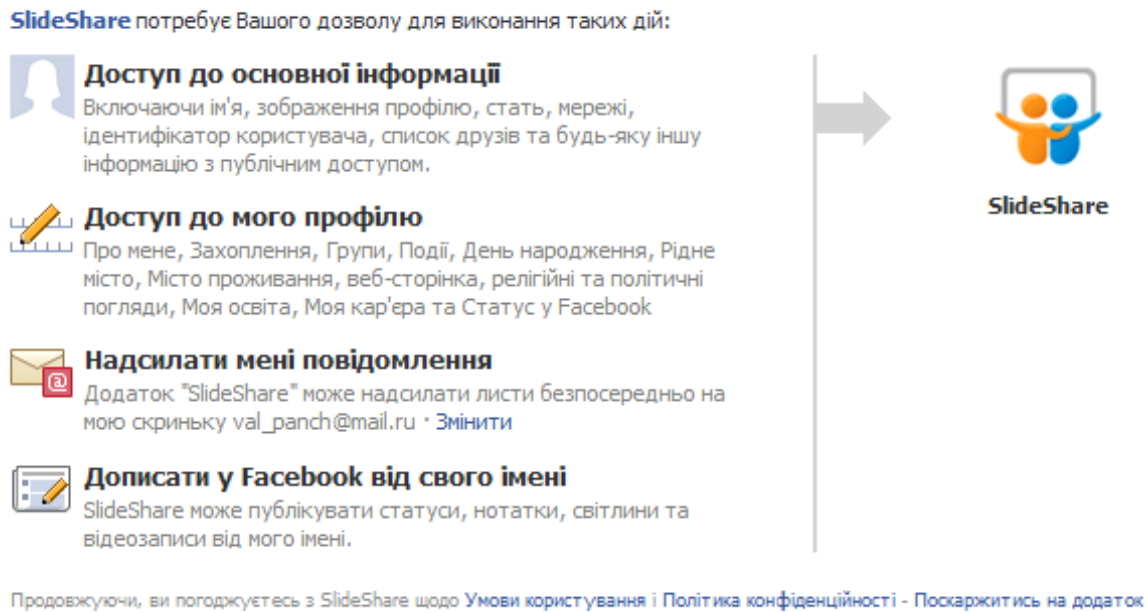

Рис. 1. Форма запити Інтернет-сервісу SlideShare про отримання дозволу користувача на використання персональних даних останнього

Зокрема, представництво американської компанії “Facebook” у Європі знаходиться у Дубліні (Ірландія). У відповідь на офіційні скарги Макса Шремса Ірландське Управління комісара по захисту персональних даних (англ., The Office of the Data Protection Commissioner, Ireland), аналог Державної служби України з питань захисту персональних даних (ДСЗПД України), провело перевірку діяльності “Facebook”. В офіційному звіті, оприлюдненому за результатами перевірки, викладено низку обов'язкових до виконання зауважень та рекомендацій, які необхідно врахувати компанії для надання послуг в країнах ЄС [29]. Крім того, розроблено пропозиції щодо реформування законодавства ЄС у сфері захисту персональних даних. Серед пропонуванних змін: уніфікація правил для усіх країн-членів ЄС, більші штрафи для порушників, краще інформування користувачів і можливості для видалення даних – так зване “право на забуття”. Користувачі також повинні мати полегшений доступ до особистої інформації та можливість переносити її від одного провайдера до іншого.

Зауважимо, що “Facebook” всіляко сприяла представникам органу, що проводив перевірку, і вже здійснює низку заходів з удосконалення захисту персональних даних у соціальній мережі [30 – 33].

В Україні на сьогодні відкрито лише представництво соціальної мережі “ВКонтакте”. Водночас, відповідно до Положення про Державну службу України з питань захисту персональних даних, одним з основних завдань цього органу виконавчої влади є здійснення міжнародно-правового співробітництва у сфері захисту персональних даних [34]. У п. 7 Положення зазначається, що ДСЗПД України у процесі виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими органами виконавчої влади, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, органами місцевого самоврядування, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами, організаціями. Таким чином, зазначена Державна служба має усі правові підстави взаємодіяти у питаннях захисту персональних даних з юридичними особами, нерезидентами України, зокрема власниками соціальних мереж.

При цьому базовим міжнародним нормативним актом такої взаємодії має стати Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, основоположним принципом якої є забезпечення для кожної особи незалежно від її громадянства або місця проживання дотримання права на недоторканність приватного життя у процесі автоматизованої обробки персональних даних, що її стосуються [35].

Висновки.

Слід визнати, що на сьогодні стан правового захисту персональних даних у соціальних мережах залишається неналежним: обов'язки та відповідальність щодо захисту даних особистого характеру переважно покладаються на користувачів Інтернет-сервісів. Політика конфіденційності соціальних мереж значною мірою залежить від вимог локального законодавства за місцем юридичної реєстрації компанії-власника інформаційного ресурсу (для “Facebook” – США, для “Однокласники” і “ВКонтакте” – РФ).

Водночас, позитивний досвід країн ЄС свідчить, що існує правовий механізм впливу державних органів, на які покладено завдання організаційно-правового захисту персональних даних, на транскордонні соціальні мережі, що перетворюються на прибуткові організації.

Цей досвід може бути використаний Державною службою України з питань захисту персональних даних в інтересах забезпечення права на таємницю приватного життя українських користувачів соціальних мереж. Нормативним підґрунтям для здійснення такої діяльності на міжнародному рівні є Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру та Закон України “Про захист персональних даних”.

Подальші дослідження авторів будуть спрямовані на розробку механізмів та форм взаємодії органів виконавчої влади з компаніями-власниками транскордонних соціальних сервісів.

Використана література

1. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – С. 481.
2. Куприков А. Інтернет теряет анонимность. Сохранится ли свобода в сети: мнения / Куприков Андрей, Штайсслингер Даниэль // Сайт інформаційного агенства “REX”. – Режим доступу : <http://www.iarex.ru/interviews/23120.html>
3. Баранов А.А., Брижко В.М., Базанов Ю.К. Защита персональных данных. – К. : Национальное агентство по вопросам информатизации при Президенте Украины, ОАО “КП ОТИ”, 1998. – 128 с.
4. Баранов А.А., Брижко В.М., Базанов Ю.К. Права человека и защита персональных данных. – Харьков : Фолио, 2000. – 280 с.
5. Брижко В. Організаційно-правові питання захисту персональних даних : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / НДЦПІ АПрН України, НАДПС України. – К., 2004. – 251 с.
6. Брижко В. Інформаційне право та правова інформатика у сфері захисту персональних даних : монографія / [В. Брижко, М. Гуцалюк та ін.] ; за ред. М. Швеця. – К. : ТОВ “Пан Тот”, 2005 р. – 333 с.
7. Брижко В.М. Персональні дані та право власності // Українське право : Українська правнича фундація. – 2002. – № 1. – С. 152 – 157.
8. Брижко В., Базанов Ю., Швець М. Електронний банкінг у контексті захисту персональних даних : наукове видання ; за ред. члена-кореспондента АПрН України М. Швеця. – К. : ТОВ “Пан Тот”, 2008 р. – 141 с.

9. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин : монографія / В.М. Брижко . – К.: ТОВ “ПанТот”, 2009. – С. 182 – 197.
10. Пазюк А.В. Міжнародно-правовий захист права людини на приватність персоніфікованої інформації : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : 12.00.11 / А.В.Пазюк. – К., 2004. – С. 12.
11. Касперський І.П. Правові режими захисту персональних даних в Україні / І.П. Касперський // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2011. – № 1(5). – С. 90 – 94.
12. Марущак А.І. Новели інформаційного законодавства України: проблеми теорії і практики / А.І. Марущак, Є.Д. Скулиш // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2011. – № 1 (5). – С. 7-12.
13. Марущак А.І. Робота з персональними даними як елемент системи управління інформаційною безпекою банку / А.І. Марущак // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2011. – № 3 (7). – С. 82 – 86.
14. Ермилова А.С. Проблемы безопасности данных пользователей социальных сетей / А.С. Ермилова. – Режим доступа : http://fppo.ifmo.ru/kmu/kmu6/%D0%92%D0%AB%D0%9F%D0%A3%D0%A1%D0%9A_6/Ready_%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C/5_Ermilova.pdf
15. Богданова М.И. Социальные сети – угроза информационной безопасности предприятия // М.И. Богданова, А.И. Богданов. – Режим доступа : <http://e-conf.nkras.ru/konferencii/2010/Bogdanova.pdf>
16. Гавловський В.Д. Соціальні мережі Інтернет і національна безпека / В.Д. Гавловський // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 2011 р.) – у 2 ч. – К. : Вид-во НАСБ України, 2011. – Ч. 2. – С.16 – 19.
17. Довгань О.Д. Соціальні мережі у сучасних завданнях забезпечення кібербезпеки держави / О.Д. Довгань, С.В. Мельник // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 2011 р.) – у 2 ч. – К.: Вид-во НАСБ України, 2011. – Ч. 2. – С.19 – 21.
18. Правила користування сайтом ВКонтакте.ру. – Режим доступа : <http://vkontakte.ru/help.php?page=terms>
19. Регламент. – Режим доступа : <http://odnoklassniki.ru/cdk/st.cmd/help Content/st.section/regulations>
20. Data Use Policy. – Режим доступа : <http://ru-ru.facebook.com/about/privacy>
21. Facebook звинувачують у зборі особистих даних // Портал журналістів України. – Режим доступа : <http://knuj.org/ua/partition.html?id=1145>
22. Facebook можуть оштрафувати за зберігання вилучених особистих даних // Дзеркало тижня. – Режим доступа : http://news.dt.ua/TECHNOLOGIES/facebook_mozhut_oshtrafuvati_za_zberigannya_vilucheni_h_osobistih_danih-90057.html?print
23. Німеччина знову озброїлася проти Facebook // Портал Tochka.net. – Режим доступа : <http://man.tochka.net/ua/41652-germaniya-vnov-opolchilas-protiv-facebook>
24. Баловсяк Н. Facebook знову звинуватили в порушенні приватності / Н.Баловсяк // Портал Tochka.net. – Режим доступа: <http://man.tochka.net/ua/39584-facebook-snova-obvinili-v-porushenii-privatnosti>
25. Приватне життя в мережі // Euronews. – Режим доступа: <http://ua.euronews.net/programs/right-on/privatne-zhyttya-merezhi>
26. Дані приватні, правила державні: як захищають найбільші інтернет-ринки світу / Тиждень. – Режим доступа : <http://tyzhden.ua/World/41235>
27. Декларація Garmin про конфіденційність щодо продукції та програм // Офіційний сайт Garmin. – Режим доступа : http://www.garminasus.com/uk_UA/privacy-statement.html
28. Декларація про конфіденційність Microsoft.com // Офіційний сайт Microsoft. – Режим доступа : www.microsoft.com/info/uk/privacy.mspx

29. Оприлюднено доповідь про розгляд скарг щодо захисту даних Facebook Ірландії. – Режим доступу : <http://www.zakonoproekt.org.ua/oprilyudneno-dopovidj-pro-rozghlyad-skargh-shhodo-zakhistu-danikh-facebook-irlandiji.aspx>

30. Баловсяк Н. Facebook буде турбуватись про захист персональних даних / Н. Баловсяк // Портал Tochka.net. – Режим доступу : <http://man.tochka.net/ua/41708-facebook-ozabotitsya-zashchitoy-personalnykh-dannykh>

31. Баловсяк Н. Facebook готується запустити нові інструменти приватності / Н. Баловсяк // Портал Tochka.net. – Режим доступу : <http://man.tochka.net/ua/41540-facebook-gotovitsya-zapustit-novye-instrumenty-privatnosti>

32. Facebook посилить політику щодо захисту персональних даних // Портал новин Newsmarket. – Режим доступу : <http://www.newsmarket.com.ua/2011/03/facebook-posilit-politiku-schodo-zahystu-personal'nyh-danih>

33. Facebook внесёт изменения в политику конфиденциальности [Електронний ресурс] // Отраслевая коммуникационная площадка Тасс-Телеком. – Режим доступу : <http://tasstelecom.ru/news>

34. Про Положення про Державну службу України з питань захисту персональних даних : Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 390/2011 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

35. Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних : Конвенція Ради Європи від 28.01.81 р. № 108, Страсбург : [пер. з англ.: Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data; Amendment to Convention ETS No.108 allowing the European Communities to accede]. – Режим доступу : <http://www.convention.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/108.htm>. – (Офіційний переклад здійснено у ДКЗІ України та засвідчено МЗС України від 01.07.2002 р.).

~~~~~ * * * ~~~~~